

Dr. sc. Nikolina MALETA,
izvanredna profesorica
Sveučilište u Mostaru, Pravni fakultet
nikolina.maleta@pf.sum.ba

UDK 341.231.14:347.2](4)
341.64(4)

Izvorni znanstveni članak
Rad stigao: 24. travnja 2024.
Rad prihvaćen: 11. lipnja 2024.

Dr. sc. Cvija JURKOVIĆ, docentica
Sveučilište u Mostaru, Pravni fakultet
cvija.jurkovic@pf.sum.ba

Ivan TOMIĆ, mag. iur., asistent*¹
Sveučilište u Mostaru, Pravni fakultet
ivan.tomic@pf.sum.ba

PRAVO NA IMOVINU S POSEBNIM OSVRTOM NA OPSEG ZAŠTITE U GOSPODARSKOM POSLOVANJU

Sažetak: U radu se analizira pravo na imovinu propisano Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te specifičnosti u vezi zaštite imovine gospodarskih društava u praksi Europskog suda za ljudska prava. S obzirom da zaštita imovine od oduzimanja predstavlja srž članka 1. Protokola br. 1, ispituju se uvjeti koji moraju biti ispunjeni da bi oduzimanje bilo u skladu s Konvencijom. U praksi Sud ponajprije ispituje predmete s aspekta drugog i trećeg pravila, a tek potom na osnovu prvog pravila. Tri pravila iz članka 1 Protokola br.1 su zasebna, ali nisu međusobno nepovezana budući da prema sudskoj praksi do povrede mirnog uživanja vlasništva može doći zbog združenog učinka mjera koje dovode do miješanja u ovo konvencijsko pravo. Iako iz formulacije članka 1 Protokola br.1 proizlazi da države imaju široku slobodu pri ograničavanju ovog prava, opseg prava na imovinu znatno je proširen u praksi nadzornih tijela Konvencije što je posebno vidljivo iz oblika zaštićene imovine u gospodarskom poslovanju. Rezultati istraživanja ukazuju da su u opseg zaštite uključeni udjeli i dionice u gospodarskim društvima, odobrenja za obavljanje djelatnosti u gospodarskom poslovanju, poslovni interesi, naknada za gubitak resursa za proizvodnju, određena potraživanja društva i intelektualno vlasništvo.

Ključne riječi: pravo na imovinu, oduzimanje imovine, kontrola imovine, praksa Europskog suda za ljudska prava, gospodarsko poslovanje

1. Uvod

Pravo na imovinu jedno je od temeljnih ljudskih prava s obzirom na to da njegovo poštivanje predstavlja preduvjet za ostvarivanje brojnih drugih ljudskih prava. Pravna priroda ovog ljudskog prava nije jednoznačna. Iako je ponajprije riječ o pravu iz skupine ekonomskih prava, ovo se pravo može u određenom smislu svrstati i u skupinu građanskih i političkih prava. Povijesnopravno promatrano, imovina je često bila preduvjet ostvarivanja političkih prava, a zaštita ovog prava predstavljala je i predstavlja temeljni preduvjet osobne slobode pojedinca.

Ambivalentnost prava na imovinu ogleda se i u činjenici da njegov titular nisu samo fizičke nego i pravne osobe. Navedeno je posebno istaknuto u formulaciji članka 1. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

* Student Poslijediplomskog doktorskog studija na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru

s obzirom na to da je pravo na imovinu jedino konvencijsko pravo koje izriekom propisuje da svaka fizička i pravna osoba ima pravo na mirno uživanje vlasništva. Imovina u gospodarskom poslovanju ima poseban značaj s obzirom da je osnovni cilj poslovnog organiziranja, u pravilu, stjecanje dobiti. Gospodarski subjekt kao pravna osoba, ima svoju imovinu koja se, dakle, razlikuje od imovine njegovih vlasnika, odnosno članova.

U prvom dijelu rada prikazuje se povijesni razvoj prava na imovinu te normativni okvir. Drugi dio rada obuhvaća opći prikaz prakse Europskog suda za ljudska prava u vezi s pravom na imovinu dok se u trećem, središnjem, dijelu rada analizira pozitivnopravni okvir imovinskih prava u domaćem pravu i sudskoj praksi. U istraživanju su korištene povijesnopravna, normativna i kazuistička metoda.

2. Pravo na imovinu

2.1. Normativni okvir

Povijesna evolucija prava na imovinu kao ljudskog prava može se pratiti još od vremena donošenja *Magnae Chartae*. U njenom poglavlju 39 navodi se da nijedan slobodan čovjek neće biti lišen slobodnog vlasništva. Rustik navodi da je potpisivanjem *Magnae Chartae*, između ostalog, kralj pristao vratiti vlasnicima imovinu koju je zaplijenio.² Kroz povijest, imovina je služila za očuvanje slobode pojedinca, a nerijetko je bila uvjet za ostvarivanje političkih prava. Zaštita imovine propisana je i u Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine. U članku 17 Deklaracije propisano je da je vlasništvo nepovredivo i sveto te da nitko ne smije biti lišen vlasništva osim ukoliko je to u javnom interesu, u skladu sa zakonom te pod uvjetom plaćanja pravedne naknade.³

Pravo vlasništva danas se ne shvaća u radikalnom tonu francuske Deklaracije. Stanković primjećuje da je vlasništvo postalo *privilegia odiosa* budući da „nije više apsolutno u tom smislu da daje punu slobodu u pogledu upotrebe stvari.“⁴ Ograničeni koncept imovine i vlasništva osobito je došao do izražaja prilikom pokušaja regulacije ovoga prava zbog sukobljenih koncepcija između liberalnih demokracija i socijalističkih država. Sukob je rezultirao vrlo šturom odredbom o zaštiti imovine u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima. U članku 17 Opće deklaracije propisano je da svatko ima pravo posjedovati imovinu samostalno ili u zajednici s drugima te da nitko ne smije biti samovoljno lišen svoje imovine.⁵ Iz ove formulacije može se izvući nekoliko zaključaka. Prije svega, riječ je o šturoj odredbi koja propisuje pravo posjedovanja imovine pri čemu se to pravo može ostvariti samostalno ili kolektivno. Očigledno je da je ovakva formulacija bila ustupak socijalističkim državama u kojima je državno vlasništvo bilo dominantan oblik vlasništva. Iz spomenute odredbe vidljivo je da se zabranjuje arbitrarno lišavanje

² RUSTIK, J., Right to Property: From Magna Carta to the European Convention on Human Rights, SEEU Review, Vol.11, No. 1, 2015., str. 145 – 158, dostupno na: <https://doi.org/10.1515/seeur-2015-0018> (21.3.2024.) str. 146.

³ The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, 1789, art. 17, dostupno na: <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen> (21.3.2024.)

⁴ STANKOVIĆ, M., Pravo na imovinu u jurisprudenciji Europskog suda za ljudska prava, Harmonius: Journal of Legal and Social Studies in South East Europe, 2019., str. 304., dostupno na: <https://www.harmonius.org/downloads/harmonius/harmonius-2019/?lang=SR> (22.3.2024.)

⁵ Čl. 17. Opće deklaracije o ljudskim pravima, 1948. (Rezolucija br. 217 /III/)

vlasništva što implicitno podrazumijeva da je vlasništvo podložno ograničenjima, uključujući oduzimanje, pod uvjetom da nije arbitrarno. Osim toga, za razliku od francuske Deklaracije, Opća deklaracija „šuti“ o pravu obeštećenja.

Pravo na imovinu nije našlo svoje mjesto u dvama značajnim međunarodnim ugovorima iz 1966. godine – Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima te Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Za razliku od toga, na regionalnoj razini pravo na imovinu je normativno regulirano u Američkoj konvenciji o ljudskim pravima,⁶ Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda⁷ te u prvom protokolu uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima. Izuzev navedenih dokumenata, pravo na imovinu regulirano je u velikom broju bilateralnih i multilateralnih sporazuma o ulaganju.⁸

Od prethodno navedenih dokumenata, Europska konvencija o ljudskim pravima najvažniji je instrument zaštite ponajprije zbog odlučujućeg utjecaja Europskog suda za ljudska prava koji je kroz praksu znatno proširio opseg ovog konvencijskog prava. I u okviru Vijeća Europe, i šire, postojala su razilaženja u pogledu potrebe uključivanja prava na imovinu u Konvenciju. Kako navode Harris i drugi, posebice su Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo bili zabrinuti da preširoka formulacija prava na imovinu ne bi stavila prevelika ograničenja na programe nacionalizacije industrije u društvene i političke svrhe.⁹ Zbog nepostojanja suglasnosti između država članica, pravo na imovinu izostavljeno je iz izvornog teksta, a konačno usvojena odredba u okviru prvog protokola uz Konvenciju jamči kvalificirano pravo. Pri tome je državama ostavljena široka sloboda u ograničavanju prava na imovinu.

2.2. Pravo na imovinu u praksi Europskog suda za ljudska prava

2.2.1. Pojam vlasništva/imovine

U članku 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju propisano je da svaka fizička i pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnog prava. U drugom stavku istoga članka propisano je da se odredbom iz stavka 1 ne umanjuje pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnim da bi uredila uporabu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni.¹⁰ Prilikom prijevoda konvencijskog teksta na domaći jezik, ponekad se koristi termin imovina, a ponekad termin vlasništvo. Neovisno o prijevodu, riječ je o istom konvencijskom pravu koje prema praksi Europskog suda za ljudska prava ima autonomno značenje, a koje je često različito od pozitivnopravne regulacije ovog pojma u pravnim poredcima država ugovornica. Prema praksi Suda pojam vlasništva iz članka 1. Protokola br. 1 nije ograničen na vlasništvo nad materijalnim dobrima i neovisno je o formalnoj klasifikaciji u domaćem pravu: određena druga prava i interesi koja čine imovinu također se mogu smatrati vlasničkim pravima, a time i imovinom u svrhu ove odredbe. U svakom slučaju treba ispitati jesu li okolnosti slučaja, promatrane u cjelini, dodijelile podnositelju zahtjeva pravo na materijalni interes za-

⁶ American Convention on Human Rights, 1969, art. 21.

⁷ African Charter on Human and Peoples Rights, 1981, art. 14.

⁸ Opš. KRIEBAUM, U.; REINISCH, A., Right to property — Property — Expropriation — Full protection and security, Max Planck Encyclopedias of International Law, 2009.

⁹ HARRIS, D. et. al., Law of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, New York, 2009., str. 655.

¹⁰ Čl. 1. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, 1950.

štićen člankom 1. Protokola br.1.¹¹ Pojam vlasništva uključuje postojeću imovinu, uključujući i zahtjeve u odnosu na koje podnositelj može tvrditi da ima barem legitimno očekivanje.¹² Prema Omejec, vlasništvom se u smislu članka 1 Protokola 1 smatraju, uz postojeću pokretnu i nepokretnu imovinu, ekonomski interesi vezani uz poslovanje gospodarskog društva, dionice i udjeli u gospodarskim društvima, intelektualno vlasništvo, potraživanje i dugovi, ugovorna prava, budući prihodi, legitimno očekivanje te prava iz socijalnog osiguranja *ad personam*.¹³

Člankom 1 Protokola br. 1 nije zaštićeno buduće vlasništvo u odnosu na koje ne postoji legitimno očekivanje. Prema praksi Suda, puka nada u priznavanje opstanka starog vlasničkog prava koje je dugo bilo nemoguće učinkovito izvršavati ne može se smatrati vlasništvom u smislu članka 1. Protokola br. 1, kao ni uvjetni zahtjev koji prestaje vrijediti kao rezultat neispunjenja uvjeta.¹⁴ Kako bi neki zahtjev uživao zaštitu kao legitimno očekivanje, mora biti konkretniji od puke nade i mora se temeljiti na zakonskoj odredbi ili pravnom aktu.¹⁵ Legitimno očekivanje ne postoji ukoliko se ne može utvrditi da podnositelj ima aktualan ovršni pravni zahtjev koji je u dostatnoj mjeri utemeljen.¹⁶

Pored očekivanja koja nisu legitimna na gore opisani način, iz zaštite članka 1. Protokola br. 1 isključeni su posjed imovine bez zakonom utemeljenog prava kao i povrat imovine koja je oduzeta prije ratificiranja Konvencije. Također, pravo prvokupa ne predstavlja postojeća dobra koja bi uživala zaštitu ovog članka Konvencije. Prema stavu Suda pravo prvokupa predstavlja pravo kupnje prije ili ispred drugih, ali samo ako vlasnik odluči prodati. Ovo pravo ne daje ovlast prisiliti vlasnika na prodaju i stoga se razlikuje od opcije kupnje. Iz toga razloga se o pravu prvokupa govori kao o opciji uz prethodni uvjet, a takva uvjetna opcija kupnje nije vlasništvo u smislu čl. 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.¹⁷ U pravilu, iz zaštite ovog konvencijskog prava isključeni su i zahtjevi koji se temelje na gubitku vrijednosti imovine uslijed inflacije, iako se u iznimnim okolnostima može utvrditi povreda ovog prava uslijed inflacije.¹⁸

Članak 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju sadrži tri pravila. U prvoj rečenici propisano je pravilo mirnog uživanja vlasništva. U drugoj rečenici prvog stavka predviđeni su uvjeti pod kojima se može oduzeti vlasništvo, dok se u drugom stavku članka propisuje mogućnost kontrole vlasništva. U praksi Sud ponajprije ispituje predmete s aspekta drugog i trećeg pravila, a tek potom na osnovu prvog pravila koje se zbog toga i naziva supsidijarnim pravilom.

Pri ispitivanju je li došlo do povrede prava na imovinu Sud primjenjuje tehniku korak po korak (*step by step*). Sud prvo utvrđuje je li riječ o zaštićenoj imovini, potom je li došlo do miješanja i ukoliko jest kakva je pravna priroda tog miješanja. Nakon toga Sud primjenjuje test opravdanosti miješanja kroz ispitivanje zakonitosti, postojanja le-

¹¹ Parrillo protiv Italije, ap.br. 46470/11, 27.8.2015., par. 211.

¹² Vodič kroz članak 1. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, Vijeće Europe/Europski sud za ljudska prava, 2019., str. 7.

¹³ OMEJEC, J., Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava, Strasbourški *acquis*, Novi informator, Zagreb, 2014., str. 957.

¹⁴ Stretch protiv Ujedinjenog Kraljevstva, ap.br. 44277/98, 24.6.2003., par. 32.

¹⁵ Vodič kroz članak 1. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, op.cit., str. 9.

¹⁶ OMEJEC, J., op.cit., str. 962.

¹⁷ Gavella protiv Hrvatske, ap.br. 33244/02, 11.7.2006., str. 11.

¹⁸ OMEJEC, J., op.cit., str. 972 – 973.

gitimnog cilja te na koncu ostvarenja razmjernosti između legitimnih ciljeva i zaštite prava pojedinca.

2.2.2. Oduzimanje imovine

Zaštita imovine od oduzimanja predstavlja središnji dio članka 1. Protokola br. 1. Nitko se ne smije lišiti vlasništva osim u javnom interesu i uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnog prava. Iako ovo pravilo predstavlja samu esenciju konvencijskog prava na imovinu, Sud je u praksi prihvatio restriktivan pristup za ocjenu postojanja oduzimanja imovine. Zbog toga, privremeno oduzimanje imovine ne potpada pod ovo pravilo. Da bi postojalo oduzimanje, vlasnik mora biti lišen svih prava koja proizlaze iz vlasništva. Ukoliko se vlasnik liši samo nekih od vlasničkih prava, Sud će takvo miješanje u pravo na imovinu razmatrati na osnovu prvog ili trećeg pravila ovog članka.¹⁹ Miješanje u vlasništvo na temelju ovog pravila u osnovi se svodi na eksproprijaciju, nacionalizaciju i konfiskaciju.²⁰

Iako je u sudskoj praksi prihvaćeno da oduzimanje postoji samo ukoliko je vlasnik lišen svih prava koja proizlaze iz vlasništva, oduzimanje ne zahtijeva nužno postojanje formalne odluke. U predmetu *Sporrong i Lönnroth* jasno je istaknuto da uslijed nepostojanja formalnog prijenosa vlasništva Sud mora razmotriti stvari dublje ispod površine i istražiti stvarnu situaciju kojoj se prigovora. Budući da je svrha Konvencije jamčiti prava koja su praktična i učinkovita, mora se utvrditi je li ta situacija dovela do *de facto* izvlaštenja.²¹

Pri ispitivanju predmeta ove vrste, Sud će utvrditi postojanje javnog interesa, zakonitost oduzimanja i proporcionalnost takvog miješanja u vlasništvo. Od navedena tri kriterija, Sud najveću pažnju pridaje proporcionalnosti pri čemu je obeštećenje vlasnika jedan od ključnih elemenata za ocjenu razmjernosti mjera.

Države uživaju široku slobodu procjene pri utvrđivanju javnog interesa. Sud je u praksi istaknuo da javni ili opći interes u kontekstu članka 1. Protokola br.1 uključuje i one mjere koje su poželjne i preporučljive, a ne isključivo nužne u demokratskom društvu.²² Zbog toga je sudska kontrola slabija od one koju Sud vrši pri ispitivanju je li neka mjera nužna u demokratskom društvu. Sud je istaknuo da je na nacionalnim tijelima da naprave početnu procjenu, kako o postojanju problema od javnog značaja koji opravdava mjere lišavanja vlasništva tako i o korektivnim radnjama koje treba poduzeti. Zbog izravnog poznavanja svog društva i njegovih potreba, nacionalne vlasti u načelu su u boljem položaju od međunarodnog suca da cijene što je u javnom interesu. Pojam javnog interesa je nužno ekstenzivan te se sudska kontrola svodi na provjeru je li mjera očito bez razumne osnove.²³

Drugi uvjet da bi oduzimanje imovine bilo sukladno Konvenciji odnosi se na zahtjev zakonitosti. Nacionalni zakoni moraju udovoljavati kriterijima dostupnosti, preciznosti i predvidljivosti. Sudska kontrola i ovdje je ograničena. Ovlasti Suda da preispituje usklađenost s domaćim pravom su ograničene. Tumačenje i primjena zakona prven-

¹⁹ LOPEZ-ESCARCENA, S., *Interferences with Property Under European Human Rights Law*, Florida Journal of International Law, Vol. 24, No. 3, 2012., str. 513 – 544, dostupno na: <https://scholarship.law.ufl.edu/fjil/vol24/iss3/3> (22.3.2024.), str. 524.

²⁰ OMEJEC, J., op.cit., str. 982.

²¹ *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, ap.br. 7152/75, 23.9.1982., par. 63.

²² *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ap.br. 5493/72, 30.9.1979., § 167

²³ SCHABAS, W. A., *The European Convention on Human Rights: a commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2015., str. 975.

stveno je na nacionalnim tijelima.²⁴ Sudska kontrola svodi se na provjeru jesu li domaće vlasti primijenile relevantno domaće pravo na očigledno pogrešan način ili na način koji je doveo do arbitrarnih zaključaka.²⁵ Opća načela međunarodnog prava mogu se primijeniti samo na nedržavljanke i njihov je cilj osigurati toj kategoriji stanovništva jamstva protiv lišavanja imovine.

Ukoliko Sud u konkretnom predmetu utvrdi da je lišavanje vlasništva bilo u javnom interesu i u skladu sa zakonom, Sud prelazi na analizu postojanja pravične ravnoteže između interesa zajednice i prava pojedinca. Za razliku od analize javnog interesa, Sud pridaje značajnu pažnju ispitivanju postojanja proporcionalnosti. Pri ocjeni je li postignuta pravična ravnoteža Sud važnu ulogu pridaje kompenzaciji. U predmetu *The Holy Monasteries* Sud je istaknuo da će oduzimanje imovine bez plaćanja iznosa koji je razumno povezan s njezinom vrijednošću obično predstavljati nerazmjerno miješanje te se potpuni nedostatak naknade može smatrati opravdanim prema članku 1. (P1-1) samo u iznimnim okolnostima. Međutim, članak 1. (P1-1) ne jamči pravo na punu naknadu u svim okolnostima budući da legitimni ciljevi javnog interesa mogu zahtijevati manje od naknade pune tržišne vrijednosti.²⁶ U vezi s iznosom naknade Sud će u pravilu poštovati prosudbu domaćih vlasti u vezi s tim, osim ako je ta prosudba bila očito bez razumne osnove.²⁷ Izuzev pitanja kompenzacije, za ocjenu postojanja pravične ravnoteže Sud uzima u obzir i druge kriterije kao što su proceduralna jamstva koja su na raspolaganju podnositelju u domaćem pravu, ponašanje podnositelja zahtjeva, neke posebne okolnosti predmeta kao i je li postojala druga, lakša mjera kojom se mogao ostvariti postavljeni cilj.²⁸

2.2.3. Kontrola upotrebe imovine

Treće pravilo, sadržano u stavku 2. članka 1. Protokola br.1, često se označava kao kontrola upotrebe imovine i odnosi se na one državne mjere koje nisu oduzimanje vlasništva, ali predstavljaju teže miješanje u vlasništvo nego li miješanje u mirno uživanje vlasništva iz prvog pravila ovog konvencijskog prava. Van Dijk i drugi navode da ovo pravilo daje gotovo neograničenu ovlast nacionalnim vlastima da uvedu ograničenja upotrebe imovine u općem interesu.²⁹

Sudska kontrola u osnovi se provodi na isti način budući da Sud ispituje postojanje legitimnog cilja, zakonitosti i proporcionalnosti. Iako se u drugom stavku navode opći interesi, a u prvom javni interes, Sud u praksi nije napravio značajniju razliku između ova dva termina.³⁰ Za razliku od predmeta u kojima je došlo do lišavanja vlasništva, u predmetima kontrole upotrebe imovine ne postoji zahtjev za kompenzacijom, ali je njezina dostupnost jedan od elemenata koje će Sud uzeti u obzir pri procjeni pravične ravnoteže, pri čemu bi plaćanje kompenzacije trebalo u pravilu potkrijepiti zaključak o nepostojanju povrede članka 1 Protokola br. 1.³¹

²⁴ *Tre Traktorer Aktiebolag protiv Švedske*, ap.br. 10873/84, 7.7.1989., par. 58

²⁵ SCHABAS, W. A., op.cit., str. 976.

²⁶ *The Holy Monasteries protiv Grčke*, ap.br. 13092/87; 13984/88, 9.12.1994., par. 71.

²⁷ *Litgow i drugi protiv UK*, ap.br. 9006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81, 8.7.1986., par.122.

²⁸ Opš. Vodič kroz članak 1. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, op.cit., str. 23 – 26.

²⁹ VAN DIJK, F. et al. (eds.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, Antwerpen, Oxford, 2006., str. 887

³⁰ SCHABAS, W. A., op.cit., str. 979.

³¹ LOPEZ-ESCARCENA, S., op.cit., str. 535.

Sud je po ovom pravilu razmatrao raznolike predmete: ukidanje dozvola ili promjene uvjeta za dozvole koja utječu na poslovanje; sustave kontrole najamnine; zakonsku obustavu izvršenja naloga za ponovno stupanje u posjed stana u odnosu na stanare koji su prestali plaćati stancin; zakonom propisana ograničenja visine zakupa koju vlasnici nekretnina mogu zahtijevati od zakupnika i neograničeno produljenje ugovora o zakupu pod istim uvjetima, dok su vlasnici i dalje primali zakupninu pod istim uvjetima na koje su slobodno pristali prilikom potpisivanja ugovora te su mogli slobodno prodati svoja zemljišta, no sukladno zakupu povezanom sa zemljištima; gubitak određenih ključivih prava nad zemljištem; obvezu dopuštanja lova na zemlji podnositelja zahtjeva; odbijanje izdavanja službene registracije automobila; nametanje pozitivnih obveza vlasniku zemljišta.³²

Sud primjenjuje gore opisani test i ukoliko je riječ o kontroli imovine za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni. Iako države uživaju široku marginu procjene u pogledu vrste poreza i doprinosa kao i mjera za njihovu implementaciju, i u ovoj vrsti predmeta Sud ispituje je li uspostavljena pravična ravnoteža između interesa zajednice i prava pojedinca.³³

2.2.4. Mirno uživanje vlasništva

Iako je mirno uživanje vlasništva tzv. prvo pravilo, u radu se izlaže posljednje u nizu zbog toga što Sud početno ispituje je li došlo do lišavanja vlasništva, ukoliko nije je li postojala kontrola upotrebe, a ukoliko nije postojala niti kontrola, Sud razmatra je li došlo do miješanja u mirno uživanje vlasništva iz prvog pravila. Iako su ova pravila zasebna, ona nisu nepovezana. Takav stav Sud često ponavlja u svojoj praksi navodeći da drugo i treće pravilo, koje se odnose na posebne slučajeve miješanja u pravo na mirno uživanje vlasništva, treba tumačiti u svjetlu općeg načela utvrđenog u prvom pravilu.³⁴

Primjena prvog pravila često dolazi u obzir kada je Sudu teško „neku mjeru ili niz mjera kvalificirati kao lišenje ili kontrolu upotrebe vlasništva, u biti, jer se ta mjera ne može lako izjednačiti s mjerama kvalificiranim u postojećoj sudskoj praksi ili jer taj niz mjera uključuje posve različite odluke koje pripadaju različitim granama domaćeg prava. U takvim slučajevima, Sud će vjerojatno analizirati okolnosti predmeta prema općem pravilu u prvoj rečenici članka 1. Protokola br. 1.“³⁵

Do povrede mirnog uživanja vlasništva može doći i kao posljedica združenog učinka mjera iako nijedna mjera pojedinačno ne predstavlja kršenje prava na imovinu. U predmetu Jokela Sud je utvrdio da nije prekršen članak 1. Protokola br. 1 s aspekta eksproprijacije i oporezivanja, ali je utvrdio povredu prava na imovinu s aspekta prvog pravila zbog združenog učinka nametnutih mjera.³⁶ Ovaj predmet potvrđuje međusobnu povezanost tri pravila iz ovog članka budući da je prvo pravilo povrijeđeno zbog združenog učinka koje su imale mjere koje su razmatrane po drugom i trećem pravilu.

Prilikom ispitivanja predmeta po prvom pravilu, Sud koristi test pravične ravnoteže kao i kod preostala dva pravila. Prema praksi Suda briga za postizanje ove ravnoteže odražava se u strukturi članka 1. Protokola br. 1 u cjelini, uključujući, dakle, drugu

³² Vodič kroz članak 1. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, op.cit., str. 18.

³³ Opš. VAN DIJK, F. et al. (eds.), op.cit., str. 891 – 893.

³⁴ The Former King of Greece i drugi protiv Grčke, ap.br. 25701/94, 23.11.2000., par.50

³⁵ Vodič kroz članak 1. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, op.cit., str. 16

³⁶ Jokela protiv Finske, ap.br. 28856/95, 21.5.2002., par. 61 - 65.

rečenicu, koju treba čitati u svjetlu općeg načela izrečenog u prvoj rečenici. Konkretno, mora postojati razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi postići svim mjerama koje primjenjuje država, uključujući mjere kojima se osobu lišava njezina vlasništva.³⁷

3. PRAVO NA IMOVINU U GOSPODARSKOM POSLOVANJU

3.1. Imovina u gospodarskom poslovanju – pozitivnopravni osvrt

Imovina u gospodarskom poslovanju predstavlja jednu od ključnih okosnica poslovnog udruživanja i organiziranja. Temeljni cilj poslovnog organiziranja gospodarskih društava je upravo stjecanje dobiti, dakle, određene imovine. Imovinu gospodarskog subjekta u najširem smislu čine sva materijalna i nematerijalna dobra koja su u vlasništvu te pravne osobe. Imovina se u pravnom smislu određuje kao skup subjektivnih imovinskih prava određenog pravnog subjekta.³⁸ U imovinu gospodarskog subjekta, a prvenstveno gospodarskih društava, ubraja se pravo vlasništva na pokretnim i nepokretnim stvarima, udjeli u drugim gospodarskim društvima, autorska prava i prava industrijskog vlasništva te imovinska prava koja uključuju i financijska potraživanja kao i ona koja proizlaze iz vrijednosnih papira.³⁹ Prema zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, gospodarsko društvo, kao temeljni oblik poslovnog organiziranja, je pravna osoba i za svoje obveze odgovara vlastitom imovinom.⁴⁰ Imovina društva jednaka je temeljnom kapitalu samo u trenutku osnivanja društva. Dakle, potrebno je razlikovati imovinu društva od njegova temeljnog kapitala. Međutim, imovina gospodarskog društva izvorno nastaje time što njegovi članovi ulažu neka svoja imovinska prava u društvo, a u zamjenu za taj ulog stječu članska prava u društvu.⁴¹ Minimalni iznos temeljnog kapitala propisan je zakonom.⁴² Temeljni kapital, kao primarnu imovinu društva, čine dakle, ulogi vlasnika koji mogu biti u novcu, stvarima i pravima, a kod društava osoba i u izvršenim uslugama s tim da je minimalni iznos novčanog dijela uloga u pravilu normativno propisan.⁴³ Ulaganjem imovine u gospodarsko društvo član društva prestaje biti titular prava na toj imovini jer ulogi postaju imovina društva (čl. 79. st. 5. ZGD i

³⁷ Kozacioğlu protiv Turske, ap.br. 2334/03, 19.2.2009., par.63.

³⁸ DŽIDIĆ, M., *Gospodarska društva, pravni položaj gospodarskih subjekata*, Sveučilište u Mostaru Pravni fakultet, 2010., str. 140.

³⁹ TRIVUN, V. (red.), *Praktikum poslovnog prava*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2002., str. 145.

⁴⁰ Čl. 4. Zakona o gospodarskim društvima Federacije BiH („Službene novine FBiH“ broj: 81/15 i 75/21); u nastavku: ZGD. Isto tako: čl. 48. st. 2. čl. 85. st. 2, čl. 99. st. 2. i čl. 179. st. 2. Zakona o privrednim društvima Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ br. 127/08, 58/09, 100/11, 67/13, 100/17, 82/19 i 17/23); u nastavku ZPD.

⁴¹ DŽIDIĆ, M., *op. cit.*, str. 141.

⁴² Temeljni kapital normativno je definiran samo za društva kapitala (dioničko društvo i društvo s ograničenom odgovornošću) zbog ograničene odgovornosti vlasnika koji u pravilu odgovaraju samo do visine svoga kapitala. U društvima osoba (društvo s neograničenom solidarnom odgovornošću i komanditno društvo), najmanje jedan vlasnik društva za obveze odgovara neograničeno solidarno cjelokupnom svojom imovinom.

⁴³ Prema ZGD, minimalni iznos temeljnog kapitala je 50.000,00 KM za d.d (čl. 125.), a za d.o.o. 1.000,00 KM (čl. 307.). Prema ZPD, minimalni iznos novčanog dijela temeljnog kapitala za zatvoreno d.d. je 20.000,00 KM, a za otvoreno 50.000,00 KM (čl. 228.) dok je za d.o.o. samo 1,00 KM (čl. 107.)

čl. 13. st. 6. ZPD). Mijenja se, dakle, sadržaj imovine člana tako da se u toj imovini više ne nalazi ono što su članovi uložili u društvo već je ona u tome dijelu predstavljena udjelom odnosno dionicom u gospodarskom društvu.⁴⁴ Vlasnik gospodarskog društva, temeljem navedenog vlasništva nad udjelima uživa određena prava. Prava vlasnika društava kapitala dijele se na imovinska i upravljačka. Najvažnije imovinsko pravo je pravo na dobit, a najvažnije upravljačko pravo je pravo sudjelovanja na skupštini i donošenje odluka, odnosno odlučivanje o poslovanju samoga društva.

Gospodarsko društvo kao pravna osoba, jednako kao i bilo koji drugi oblik organiziranja gospodarskog poslovanja⁴⁵, ima svoju imovinu koja se razlikuje od imovine njegovih vlasnika, odnosno članova. Uobičajeno se smatra da imovinu gospodarskog subjekta čine stvari, prava i usluge. Međutim, prema Markoviću, imovinu gospodarskog društva ne mogu činiti stvari već prava na stvari koja mogu biti stvarna prava, obvezna prava, prava intelektualnog vlasništva⁴⁶ te druga prava (neimovinska i osobna prava).⁴⁷ Dakle, imovinu čine i određene radnje te osobna i intelektualna dobra.⁴⁸ Imovinu društva u smislu ZPD čini pravo vlasništva i druga imovinska prava koja društvo ima na ulozima ili je steklo poslovanjem (čl. 13. st. 11.). Ovakvu izričitu odredbu sadržaja imovine gospodarskog društva ne sadrži ZGD, ali sadržaj imovinskih prava proizlazi iz cjelokupnog teksta zakona. Dakle, pravo na imovinu u gospodarskom poslovanju široko je određeno i svome imatelju daje opsežan izvor pravnih ovlaštenja i korištenja imovinskih i neimovinskih prava.

Imovina gospodarskog subjekta nije stalna kategorija. Ona je podložna promjenama pa se zbog toga njena vrijednost ne utvrđuje u statutu ili drugom temeljnom aktu gospodarskog subjekta već se iskazuje u poslovnim knjigama i financijskim izvješćima⁴⁹. Za razliku od toga, temeljni kapital, iako se može mijenjati odlukom vlasnika gospodarskog društva, utvrđuje se statutom i upisuje u nadležni registar. Imovina gospodarskog društva bitna je za njegove vjerovnike zbog normativnog određenja da društvo za svoje obveze odgovara primarno svojom imovinom, a ne temeljnim kapitalom. Prema Džidiću, vjerovnici društva se namiruju iz imovine (aktive) društva, a ne iz temeljnog kapitala (pasive).⁵⁰ Međutim, vrijednost gospodarskog društva ne čini samo njegova imovina, već i tržišna vrijednost društva. Tržišna vrijednost društva prvenstveno se mjeri ostvarenom dobiti, ali na vrijednost društva utječe i njegova poslovna reputacija, know-how, poslovna strategija i marketing, sposobnosti i ugled menadžmenta i sl. (tzv. goodwill).⁵¹ Stoga, loš utjecaj na

⁴⁴ DŽIDIĆ, M., *loc. cit.*

⁴⁵ Ustanova, udruga, fondacija, zadruga, obrt i dr.

⁴⁶ Prava intelektualnog vlasništva dijele se na autorska i srodna prava te prava industrijskog vlasništva kojima je zajednički nematerijalni karakter predmeta zaštite i ekonomska funkcija koja omogućuje imatelju toga prava prisvajanje materijalne koristi od gospodarskog iskorištavanja predmeta zaštite i to u uvjetima isključenja konkurencije. Više vidi: MARKOVIĆ, S. M. i POPOVIĆ, D. V., *Pravo intelektualne svojine*, University Press, Sarajevo 2015. str. 21. – 26.

⁴⁷ MARKOVIĆ, V.; *Imovina, neto imovina (kapital) i osnovni kapital privrednog društva*, Financijsko izvještavanje u funkciji razvoja korporativnog upravljanja, 2014. – Law, str. 95.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 94. – 97.

⁴⁹ Sukladno Zakonu o računovodstvu i reviziji Federacije BiH („Službene novine FBiH“ br. 15/21) i Zakonu o računovodstvu i reviziji Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ br. 94/15 i 78/20)

⁵⁰ DŽIDIĆ, M., *loc. cit.*

⁵¹ Vidi: BUBLE, M., KLEPIĆ, Z., *Menadžment malih poduzeća, osnove poduzetništva*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru, 2007., str. 122.

poslovanje, zabrana obavljanja poslovne djelatnosti, oduzimanje dozvola i licenci, loš marketing ili narušavanje ugleda i časti društva te slične aktivnosti mogu također utjecati na umanjenje imovine gospodarskog subjekta, a samim time i na prava koja iz te imovine proizlaze. Različiti rizici, pojedinačni ili sustavni, mogu utjecati na umanjenje imovine, pa ulagači u imovinu gospodarskog društva kapitala snose poslovni rizik. Budući je poslovanje uvijek rizično, razumljivo je da je puno veći broj osnovanih društava kapitala zbog ograničene odgovornosti njihovih vlasnika⁵² za razliku od vlasnika društava osoba u kojima najmanje jedan član odgovara neograničeno solidarno cjelokupnom svojom imovinom. U društvima kapitala se, dakle, postiže jasnija razdvojenost osobne imovine vlasnika društva od same imovine toga gospodarskog subjekta.

3.2. Neke specifičnosti prava na imovinu u gospodarskom poslovanju u praksi Europskog suda za ljudska prava

3.2.1. Udjeli u gospodarskim društvima

Udjeli i dionice u gospodarskim društvima uživaju zaštitu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Prema praksi Suda udio u društvu je složena stvar. Člankom 1. Protokola br. 1 nije zaštićen samo udio u društvu nego i pripadajuća prava. To uključuje pravo na udio u imovini društva u slučaju njegovog prestanka, ali i druga bezuvjetna prava, posebice pravo glasa i pravo utjecaja na upravljanje društvom. Pod zaštitu članka 1. Protokola br. 1 uključene su i dionice u javnom poduzeću koje imaju ekonomsku vrijednost i stoga ih treba smatrati imovinom u smislu ovog članka.⁵³

Udjeli i dionice u društvima smatraju se imovinom u smislu članka 1. Protokola br. 1 neovisno o tome koliki je postotak udjela ili broj dionica koje drži pojedinac. Takav zaključak nedvojbeno proizlazi iz prakse nadzornih organa Konvencije u predmetu *Bramelid i Malmström protiv Švedske*.⁵⁴ U konkretnom predmetu podnositelji zahtjeva bili su švedski državljani, g. Lars Bramelid koji je imao 300 dionica privatnog društva *Aktiebolaget Nordiska Companied* i gđa. Anne-Marie Malmström koja je imala 1 dionicu u društvu. Podnositelji zahtjeva tvrdili su da su bili prisiljeni predati svoje dionice po cijeni ispod njihove stvarne vrijednosti čime je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1. Nakon što je utvrdila da je članak 1. Protokola br. 1 primjenjiv na dionice u društvima, Komisija je utvrdila da su dionice predmetnog društva nesumnjivo imale ekonomsku vrijednost te su stoga predstavljale imovinu u smislu članka 1. Protokola br. 1.

U vezi s gospodarskim društvima sporno pravno pitanje predstavlja pitanje tko se može pojaviti kao žrtva povrede ovog konvencijskog prava. Naime, čl. 1. Protokola br. 1 jedini je članak Konvencije koji izrijeком navodi pravne osobe kao titulare prava na imovinu. U ovom području postoji i različita praksa nadzornih organa Konvencije koja je evoluirala od priznavanja statusa žrtve dioničarima za štetu koja je učinjena društvu u kojemu imaju dionice do priznavanja takvog statusa

⁵² Izuzetak je proboj pravne osobnosti kada članovi zanemare činjenicu da je gospodarsko društvo odvojen pravni subjekt od njih samih bilo da se radi o fizičkim ili pravnim osobama. Zakonom su definirani slučajevi u kojima vlasnik društva kapitala za njegove obveze odgovara neograničeno solidarno cjelokupnom svojom imovinom (čl. čl. 5. st. 2. ZGD i čl. 33. ZPD).

⁵³ Vidi primjerice: *Olczak protiv Poljske*, ap.br. 30417/96, 7.11.2002., par. 60.

⁵⁴ *Bramelid i Malmström protiv Švedske*, ap.br. 8588/79 i 8589/79, 12.10.1982.

samo u iznimnim okolnostima kada društvo nije u mogućnosti samostalno podnijeti zahtjev Europskom sudu za ljudska prava.⁵⁵ Primjerice, u predmetu S.p.r.l. Anca i drugi protiv Belgije Komisija je priznala status žrtve podnositelju zahtjeva u odnosu na gospodarsko društvo na temelju njegovog većinskog udjela u društvu i njegovog položaja izvršnog direktora.⁵⁶ Međutim, u jednom kasnijem predmetu Sud je odbio priznati status žrtve dioničarima budući da su zahtjev temeljili isključivo na tvrdnji da im je povreda prava na imovinu društva prouzročila financijsku štetu u vidu pada vrijednosti dionica.⁵⁷ U novijoj praksi Sud je jasno naveo da se osoba ne može žaliti na povredu svojih prava u postupku u kojem nije bila stranka, čak ni ako je bila dioničar i/ili direktor društva koje je bilo stranka u postupku. Izuzetno, u određenim okolnostima jedini vlasnik gospodarskog društva može tvrditi da je „žrtva“ u smislu članka 34. Konvencije kada su osporene mjere poduzete u odnosu na njegovo ili njezino gospodarsko društvo. Međutim, kada to nije slučaj, zanemarivanje pravne osobnosti gospodarskog društva može se opravdati samo u iznimnim okolnostima, kada je jasno utvrđeno da je nemoguće za društvo podnijeti zahtjev institucijama Konvencije putem tijela uspostavljenih prema njezinom statutu ili – u slučaju likvidacije – preko likvidatora.⁵⁸

3.2.2. Dozvole za obavljanje djelatnosti

U opseg zaštićene imovine po članku 1. Protokola br. 1 uključene su i poslovne dozvole za obavljanje djelatnosti u gospodarskom poslovanju. U ovoj materiji najčešće se referira na predmet Tre Traktor Aktiebolag protiv Švedske. U navedenom predmetu podnositelj zahtjeva bilo je švedsko društvo s ograničenom odgovornošću kojemu je, nakon što je preuzeo upravljanje restoranom Le Cardinal, oduzeta dozvola za točenje alkoholnih pića zbog određenih nepravilnosti u knjigovodstvenoj dokumentaciji. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da mu je tim činom povrijeđeno pravo na imovinu iz članka 1. Protokola br. 1, dok su domaće vlasti tvrdile da se dozvola za posluživanje alkoholnih pića ne može smatrati imovinom u smislu članka 1. Protokola br. 1. Sud nije prihvatio ovaj argument te je zauzeo stajalište da su ekonomski interesi povezani s vođenjem Le Cardinala bili vlasništvo u smislu članka 1. Protokola br. 1. Štoviše, Sud je utvrdio da je zadržavanje licence bio jedan od glavnih uvjeta za nastavak poslovanja gospodarskog subjekta podnositelja zahtjeva te je njezino povlačenje imalo negativne učinke na dobra i vrijednost restorana. Takvo povlačenje stoga predstavlja, u okolnostima slučaja, miješanje u pravo TTA-a na mirno uživanje njegovog vlasništva.⁵⁹ Konkretno, takvo miješanje predstavljalo je mjeru kontrole imovine iz trećeg pravila ovog konvencijskog prava.⁶⁰ Isti stav Sud je zauzeo i u predmetu u kojemu je došlo do prisilne likvidacije banke uslijed povlačenja licence. Sud je istaknuo da je posjedovanje odobrenja za rad bio jedan od glavnih uvjeta o kojima je ovisilo poslovanje banke podnositeljice zahtjeva te je njezino povlačenje imalo učinak automatskog stavljanja u prisilnu likvidaciju. Stoga je opoziv licence predstavljao miješanje u vlasništvo banke podnositeljice zahtjeva, i to na temelju trećeg pravila iz članka 1. Protokola br. 1.⁶¹

⁵⁵ Više o ovome vidjeti u: OMEJEC, J., op.cit., str. 973-976.

⁵⁶ S.p.r.l. ANCA i drugi protiv Belgije, ap.br. 10259/83, 10.12.1984., str.177.

⁵⁷ V. Agrotexim i drugi protiv Grčke, 14807/89, 24.10. 1995.

⁵⁸ Centro Europa 7 S.R.L. i Di Stefano protiv Italije, ap.br. 38433/09, 7.6.2012., par. 92.

⁵⁹ Tre Traktor Aktiebolag protiv Švedske, ap.br. 10873/84, 7.7.1989., par. 53.

⁶⁰ Ibid., par. 55

⁶¹ Capital Bank AD protiv Bugarske, ap.br. 49429/99, 24.11.2005., par. 130 – 131.

Prema sudskoj praksi do povrede prava na imovinu može doći i u slučaju ograničenja licence, a ne samo kada je ona u potpunosti oduzeta.⁶² U predmetu Centro Europa 7 S.R.L. i Di Stefano protiv Italije podnositelj zahtjeva tvrdio je da gotovo deset godina nije mogao ostvariti svoja prava prema licenci koju je dobio za nacionalno televizijsko emitiranje te da naknada koju su dodijelili domaći sudovi ne odražava punu vrijednost takve imovine. Naime, podnositelj zahtjeva dobio je licencu za zemaljsko televizijsko emitiranje u cijeloj zemlji. U dozvoli je navedeno da gospodarsko društvo podnositelj zahtjeva ima pravo na tri frekvencije koje pokrivaju 80% nacionalnog teritorija. Međutim, uslijed neusvajanja plana dodjele od domaćih vlasti, a od kojeg je ovisila dodjela frekvencija, podnositelj zahtjeva nije mogao emitirati 10 godina od dodjele dozvole. Sud je ponajprije morao odrediti predstavlja li ovo pravo podnositelja zaštićenu imovinu u smislu članka 1. Protokola br. 1. Iako u konkretnom slučaju dozvola zapravo nije povučena, Sud je utvrdio da joj je bez dodjele frekvencija za emitiranje oduzeta suština. Sud je stoga smatrao da su interesi povezani s iskorištavanjem licence predstavljali imovinske interese koji povlače zaštitu iz članka 1. Protokola br. 1. Naime, Sud je zauzeo stav da legitimno očekivanje društva podnositelja zahtjeva, koje je bilo povezano s imovinskim interesima kao što je rad analogne televizijske mreže temeljem licence, imalo dovoljnu osnovu da predstavlja materijalni interes, a time i imovinu unutar značenje pravila utvrđenog u prvj rečenici članka 1. Protokola br. 1.⁶³

3.2.3. Poslovni interesi

Određeni poslovni interesi, kao što su profesionalna klijentela računovođe, odvjetničke stranke, posjetitelji pružatelja usluga, mogu uživati zaštitu članka 1. Protokola br.1 uz Konvenciju. U predmetu Van Marle i drugi protiv Nizozemske podnositelji zahtjeva bili su računovođe koji su uslijed usvajanja novog zakonodavstva i neuspješnog pokušaja registracije koja je tražena po novom zakonu izgubili određeni broj klijenata, a posljedično je došlo do smanjenja njihovog prometa. Zbog toga su se podnositelji obratili Europskom sudu s tvrdnjom da je došlo do povrede prava na imovinu. Iako je Sud utvrdio da nije došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1, zauzeo je važan stav prema kojemu se pravo na koje se pozivaju podnositelji zahtjeva može usporediti s pravom vlasništva utjelovljenim u članku 1. Protokola br.1: svojim su radom podnositelji zahtjeva izgradili klijentelu; to je u mnogočemu imalo prirodu privatnog prava i predstavljalo je imovinu i, prema tome, posjed u smislu prve rečenice članka 1. Protokola 1. Sud je dalje obrazložio da je odbijanje registracije podnositelja zahtjeva kao certificiranih računovođa radikalno utjecalo na uvjete njihovih profesionalnih aktivnosti i opseg tih aktivnosti je smanjen. Njihov prihod je pao, kao i vrijednost njihove klijentele i, općenito, njihova poslovanja. Posljedično, došlo je do miješanja u njihovo pravo na mirno uživanje vlasništva.⁶⁴

Sadržaj i opseg zaštićenih imovinskih prava u poslovanju ne mora nužno proizlaziti iz tvrdnje podnositelja o povredi prava na imovinu. U predmetu X. protiv Belgije podnositelj zahtjeva se obratio Sudu s tvrdnjom da je došlo do povrede članka 6. Konvencije uslijed brisanja podnositelja s liste odvjetnika. Ispitujući je li članak

⁶² SCHABAS, W. A., op.cit., str. 973

⁶³ Centro Europa 7 S.R.L. i Di Stefano protiv Italije, ap.br. 38433/09, 7.6.2012., par. 177 – 179.

⁶⁴ Van Marle i drugi protiv Nizozemske, ap.br. 8543/79 8674/79 8675/79 8685/79, 26.6.1986., par. 41 – 42.

6. Konvencije primjenjiv u ovom predmetu Sud je utvrdio da odvjetnički uredi i stranke odvjetnika čine **imovinske interese** i kao takvi ulaze u djelokrug prava vlasništva, što je građansko pravo u smislu članka 6. stavka 1.^{65 66}

Iako je članak 1. Protokola br.1 formuliran uz znatna ograničenja kojima se daje široka ovlast državama u ograničenju, Sud je u praksi značajno proširio domet ovog konvencijskog prava. Sukladno doktrini četvrte instance Sud se ne upušta u preuzimanje uloge domaćih sudova, nego štiti konvencijska prava koja trebaju biti praktična i djelotvorna. U tom smislu Sud je u predmetu Iatridis utvrdio da je došlo do miješanja u ovo konvencijsko pravo u odnosu na posjetitelje ljetnog kina iako je postojao spor oko vlasništva nad česticom na kojoj se nalazilo kino. Sud je posebno uzeo u obzir da je podnositelj zahtjeva upravljao kinom jedanaest godina po formalno valjanom ugovoru o najmu bez ikakvog uplitanja vlasti, kao rezultat čega je izgradio klijentelu koja je predstavljala imovinu.⁶⁷

Praksa nadzornih tijela Konvencije ukazuje i na granice izvan kojih poslovni interesi ne uživaju zaštitu članka 1. Protokola 1. U predmetu Grčka federacija carinskih službenika protiv Grčke, u kojemu su podnositelji tvrdili da je došlo do povrede ovog konvencijskog prava zbog smanjenja prihoda uslijed ukidanja carinskih barijera u Europskoj uniji, Komisija je utvrdila nespojivost zahtjeva podnositelja *ratione materiae*. Komisija je istaknula da je zanimanje carinika slobodna profesija bez fiksnih prihoda i bez zagarantiranog prometa te je podložna rizicima gospodarskog poslovanja. Iako ukidanje carinskih barijera može prouzročiti ekonomski gubitak carinicima, Komisija je zauzela stav da potonji ne mogu tvrditi da imaju pravo na zagarantiran opseg poslovanja koji bi se mogao kvalificirati kao imovina u smislu članka 1. Protokola br.1.⁶⁸ Slično navedenom, iz zaštite članka 1. Protokola br. 1 Sud je isključio zahtjev podnositelja zahtjeva, javnog bilježnika, koji je na temelju domaćeg zakona bio dužan smanjiti visinu tarife za određene klijente kao što su sveučilišta, crkve i druge neprofitne organizacije. Prema stavu Komisije javnobilježnički zahtjev za naknadu može se smatrati posjedom u smislu ovog članka samo ako je takav zahtjev u određenoj stvari nastao na temelju usluga koje je javni bilježnik pružio i na temelju postojećih propisa za javne bilježnike. Samo očekivanje javnih bilježnika da se postojeća zakonska regulativa o naknadama neće mijenjati u budućnosti ne može se, s druge strane, smatrati imovinskim pravom.⁶⁹

3.2.4. Drugi oblici zaštićene imovine u gospodarskom poslovanju

Pored analiziranih oblika imovinskih prava, u gospodarskom poslovanju mogu se pojaviti različiti drugi oblici imovine za koje može postati sporno uživaju li zaštitu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. U nastavku se analizira nekoliko predmeta iz sudske prakse koji se odnose na gubitak resursa za proizvodnju, potraživanje društava i intelektualno vlasništvo.

U predmetu Lallement protiv Francuske, podnositelj zahtjeva bio je poljoprivrednik. Preko 60% zemlje koju je koristio za proizvodnju mlijeka je izvlašteno te mu je dodijeljena puna naknada. Međutim, podnositelj zahtjeva je tvrdio da mu je

⁶⁵ X. protiv Belgije, ap.br. 8950/80, 30.11.1987., par. 47.

⁶⁶ Vidi također: Buzescu protiv Rumunjske, ap.br. 61302/00, 24.5.2005.

⁶⁷ Iatridis protiv Grčke, ap.br. 31107/96, 25.3.1999., par. 54.

⁶⁸ Grčki savez carinskih službenika, Nicolaos Gialouris, Georgios Christopoulos i 3,333 drugih carinskih službenika protiv Grčke, ap.br. 24581/94, 6.4.1995., p.128.

⁶⁹ X. protiv Njemačke, ap.br. 8410/78, 13.12.1979., p. 219-220.

trebala biti dodijeljena i naknada za gubitak proizvodnih resursa uslijed neraskidive veze između posjedovanja cijele parcele zemlje i aktivnosti proizvodnje mlijeka. Sud je zaključio da isplaćena naknada nije u razumnom odnosu s vrijednošću izvlaštene imovinu budući da izričito ne pokriva gubitak proizvodnih resursa podnositelja zahtjeva, a, s druge strane, domaći zakon o izvlaštenju nije nudio učinkovitu mogućnost popravljane nastale situacije. Ukratko, nakon što je sporno izvlaštenje rezultiralo gubitkom proizvodnih resursa podnositelja zahtjeva bez odgovarajuće naknade, dotična je osoba pretrpjela pojedinačan i pretjeran teret. Stoga je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.⁷⁰

U predmetu *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke* podnositelji zahtjeva bili su *Stran Greek Refineries* kao društvo koje je u tom trenutku bilo u likvidaciji te g. *Andreadis* kao jedini dioničar u društvu. Podnositelji zahtjeva tvrdili su da im je povrijeđeno pravo na imovinu budući da je donošenje i primjena određenog spornog zakona imala za posljedicu lišavanje njihovih imovinskih prava, posebice u odnosu na dug koji je u njihovu korist priznat presudom prvostupanjskog suda i, posebno, arbitražnom odlukom. Dok je u odnosu na naplativost duga utvrđenog prvostupanjskom presudom utvrdio da je ovisila o reviziji dva viša suda, Sud je u odnosu na arbitražnu odluku utvrdio da je podnositeljima zahtjeva utvrdila pravo na dodijeljene iznose u trenutku usvajanja spornog zakona. Doduše, to je pravo bilo opozivo, budući da se pravorijek još uvijek mogao poništiti, ali su redovni sudovi do tada već dva puta - prvostupanjski i žalbeni - ocijenili da za takvo poništenje nema razloga. Sukladno tome, po mišljenju Suda, to pravo predstavlja imovinu u smislu članka 1. Protokola br. 1.⁷¹

Prema praksi nadzornih tijela u opseg zaštite prava na imovinu uključeno je i intelektualno vlasništvo. U predmetu *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugala* Sud je potvrdio prethodno navedeno. Štoviše, u konkretnom predmetu Sud je utvrdio da je pravni položaj društva podnositelja zahtjeva kao podnositelja zahtjeva za registraciju zaštitnog znaka potpadao pod članak 1. Protokola br. 1 jer je doveo do interesa vlasničke prirode. Prema stavu Suda, iako bi registracija zaštitnog znaka – i veća zaštita koju pruža – postala konačna samo ako znak ne krši legitimna prava trećih osoba, te su prava vezana uz zahtjev za registraciju bila uvjetna, kada je podnijela zahtjev za registraciju, podnositelj zahtjeva imao je pravo očekivati da će biti ispitan u skladu s primjenjivim zakonodavstvom ako je zadovoljio ostale relevantne materijalne i postupovne uvjete. Gospodarsko društvo je posjedovalo niz vlasničkih prava povezanih s njegovom prijavom za registraciju znaka koja su priznata prema portugalskom zakonu, iako su se pod određenim uvjetima mogla opozvati. Ovo je dovoljno da bi članak 1. Protokola br. 1 bio primjenjiv u ovom predmetu.⁷² U istom predmetu Sud se pozvao na praksu Komisije prema kojoj patent potpada pod pojam zaštićene imovine.⁷³ Također, u predmetu *Paeffgen GmbH protiv Njemačke* Sud je utvrdio da ekskluzivno pravo na korištenje internetskih domena predstavlja imovinu. Prema stavu Suda, ugovori s tijelom za registraciju dali su podnositelju zahtjeva, u zamjenu za plaćanje naknada za internetsku domenu, neograničeno pravo korištenja ili prijenosa domena registriranih na njegovo ime. Kao posljedica toga,

⁷⁰ *Lallement protiv Francuske*, ap.br. 46044/99, 11.4.2002., par.24.

⁷¹ *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, ap.br. 13427/87, 9.12.1994., par. 58 – 62.

⁷² *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugala*, ap.br. 73049/01, 01.11.2007., par. 78.

⁷³ *Smith Kline i French Laboratories Ltd protiv Nizozemske*, ap.br. 12633/87, 4.10.1990.

podnositelj zahtjeva mogao bi svim korisnicima interneta koji unesu dotični naziv domene ponuditi, primjerice, oglase, informacije ili usluge, eventualno u zamjenu za novac, ili bi mogao prodati pravo korištenja domene trećoj strani. Ekskluzivno pravo korištenja dotičnih domena stoga je imalo ekonomsku vrijednost. S obzirom na gore navedene kriterije, to je pravo stoga predstavljalo imovinu u koju su zadirale sudske odluke o zabrani korištenja domena.⁷⁴

4. Zaključak

U članku 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju regulirano je pravo na imovinu prema kojemu svaka fizička i pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnog prava. U drugom stavku istoga članka propisano je da se odredbom iz stavka 1 ne umanjuje pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnim da bi uredila uporabu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni. Prilikom procjene je li došlo do kršenja prava na imovinu. Sud prvo utvrđuje je li riječ o zaštićenoj imovini, potom je li došlo do miješanja i ukoliko jest kakva je pravna priroda tog miješanja. Nakon toga Sud primjenjuje test opravdanosti miješanja kroz ispitivanje zakonitosti, postojanja legitimnog cilja te na koncu ostvarenja razmjernosti između legitimnih ciljeva i zaštite prava pojedinca.

U radu je posebno istraženo pravo na imovinu u gospodarskom poslovanju analizom prakse Europskog suda za ljudska prava. Sukladno praksi Suda, udjeli i dionice u gospodarskim društvima uživaju zaštitu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju, uključujući i pripadajuća prava. To uključuje pravo na udio u imovini društva u slučaju njegovog prestanka, ali i druga bezuvjetna prava, posebice pravo glasa i pravo sudjelovanja u radu skupštine. U opseg zaštićene imovine po članku 1. Protokola br. 1 uključene su i poslovne dozvole za obavljanje djelatnosti u gospodarskom poslovanju pa do povrede prava na imovinu može doći ne samo uslijed oduzimanja odobrenja za rad nego i ograničenje dozvole za obavljanje određene djelatnosti. Također, određeni poslovni interesi, kao što su klijenti stranke, korisnici usluga i dr. mogu uživati zaštitu članka 1. Protokola br.1 uz Konvenciju.

Unatoč restriktivnoj formulaciji članka 1 Protokola br.1. kojom je državama ostavljena široka sloboda u miješanju u pravo na imovinu, Sud je u praksi značajno proširio domet ovog konvencijskog prava. Iako se sukladno doktrini četvrte instance Sud ne upušta u preuzimanje uloge domaćih sudova, iz prakse nadzornih tijela proizlazi tendencija da se osiguraju prava koja nisu teorijska i iluzorna, nego praktična i djelotvorna.

⁷⁴ Paeffgen GmbH protiv Njemačke, ap.br. 25379/04 21688/05 21722/05, 18/09/2007.

Nikolina MALETA, PhD, Associate Professor
University of Mostar
Faculty of Law
nikolina.maleta@pf.sum.ba

Cvija JURKOVIĆ, PhD, Assistant Professor
University of Mostar
Faculty of Law
cvija.jurkovic@pf.sum.ba

Ivan TOMIĆ, LL.M., Teaching Assistant
University of Mostar
Faculty of Law
ivan.tomic@pf.sum.ba

THE RIGHT TO PROPERTY WITH THE SPECIAL REFERENCE TO THE SCOPE OF ITS PROTECTION IN BUSINESS

Abstract: *The paper analyzes the right to property under the European Convention on Human Rights, as well as the specifics regarding the protection of the property of companies in the practice of the European Court of Human Rights. Given that the protection of the deprivation of possession is the core of Article 1 of Protocol no. 1, the conditions that must be met in order for deprivation to be in accordance with the Convention are examined. In practice, the Court primarily examines cases from the aspects of the second and third rule, and afterwards based on the first rule. The three rules from Article 1 of Protocol No. 1 are separate, but not mutually exclusive, since according to judicial practice, a violation of the peaceful enjoyment of property can occur due to the combined effect of measures that lead to interference with this convention right. Although it follows from the wording of Article 1 of Protocol No. 1 that states have wide margin in limiting this right, the scope of the right to property has been significantly expanded in the practice of the supervisory bodies of the Convention, which is particularly visible from the form of protected property in business. The results of the research indicate that the scope of protection includes shares and stocks in companies, bussines licenses, business interests, compensation for loss of resources for production, certain claims of the company and intellectual property.*

Keywords: *right to property, deprivation of property, control of property, practice of the European Court of Human Rights, business*